

Davlat va huquq nazariyasi fanidan oraliq nazorat

1-kazus

1. 2008 yil fevralda Kosovo parlamenti bir tomonlama Kosovoning mustaqilligini eʼlon qildi. Biroq Serbiya Konstitutsiyasiga binoan, Kosovo Serbiyaning avtonom viloyati sifatida eʼtirof etilgan boʻlib, uning suvereniteti tan olinmaydi.

Kosovoning suvereniteti 2008yil 18 fevralda Afgʻoniston, Tayvan va bir qator Yevropa mamlakatlari tomonidan tan olindi. Fransiya birinchi boʻlib bunday qarorni qabul qildi, keyin Buyuk Britaniya, AQSH va Italiya unga qoʻshidi.

Shu bilan birga, Ispaniya, Kipr, Gretsiya, Slovakiya, Bolgariya, Ruminiya, Xitoy va Rossiya mamlakatining mustaqilligini tan olishga qarshi boʻlib chiqdi. 2008 yil 19 fevralda Bolgariya oʻz fikrini oʻzgartirdi va kelajakda Kosovo suverenitetini tan olishini eʼlon qildi.

Davlatning asosiy belgilaridan biri boʻlgan suverenitet tushunchasini tahlil eting. Davlatning boshqa davlatlar tomonidan tan olish yoki olinmasligini davlat belgilariga aloqadorligini tahlil eting. Sizningcha, vaziyatga qanday huquqiy yechim berish mumkin.

Kirish

Mazkur muammoli vaziyatga yechim topish uchun biz quyidagi masalalarga toʻxtalib, aniqlik kiritib oʻtamiz:

1.Davlat tushunchasini ifodalashda uning belgilari muhimligiva suverenitetni tushunchasi.

2.Xalqaro hujjatlarda va normativ aktlarda millatlarning oʻz taqdirini oʻzi belgilash huquqi.

3.Xulosa.

Avvalambor davlat suvereniteti haqida gap ketar ekan davlat tushunchasini ifodalashda uning suverenitetdan boshqa belgilari ham mavjudligini koʻrib chiqsak. Davlat davlat deya ifodalanishi uchun belgilari katta ahamiyatga egadir.

Binobarin Odilqoriyev davlatning asosiy belgilariga quyidagilarini kiritib ketgan.Birinchi belgi sifatida davlatning maʼlum hududga egalik qilishi sanalgan.

Ommaviy-siyosiy hokimiyatning ta'sis etilganligi, fuqarolik, davlat hududi, soliqlarning joriy etilganligi va davlat suvereniteti tushunchalari ham davlat belgilari hisoblanishini ta'kidlagan. Odilqoriyev davlat suvereniteti haqida "Davlatning muhim xususiyatlaridan biri uning suverenitetga ega ekanligidir. Suverenitet-mamlakat ichkarisida va undan tashqarida (xalqaro maydonda) davlat hokimiyatining oliyligi, ustunligidir. Suveren hokimiyat bu oliy, mustaqil, bo'linmas, umumiy va uzviy, ya'ni ajralmas begonalashtirib bo'lmay hokimiyatdir. Davlat hokimiyatining suverenligi-uning mamlakat hududidagi barcha tashkilotlar, muassasalar, uyushmalar, partiyalardan ustunligi va ulardan mustaqilligidir. Davlat suvereniteti quyidagilarda ifodalanadi

- ichki va tashqi siyosat masalalarida mustaqil qaror qabul qila olishi;

- davlat hokimiyatining mamlakat hokimiyatining butun hududiga tadbiiq etilishi va davlat organlarining barcha aholi uchun umumiy majburiy qarorlar qabul qilishi;

- boshqa ijtimoiy-tashkiliy hokimiyatlar (partiyalar, jamoat birlashmalari, diniy tashkilotlar va boshqalar)ning qarorlarini bekor qila olishi. Shu bois suveren davlat hokimiyati barcha fuqarolar uchun majburiy qonunlar qabul qiladi; qonun doirasida majburlov choralarini qo'llaydi" deb ta'kidlab o'tgan. Demak suverenitet bu xalqni, millatni yoki davlatning o'z hududi va aholisi ustidan yuqorida sanab o'tilgan tashkilotlar ustidan yuqorida turuvchi hokimiyatdir. Asosiy qonunimizda va siyosiy adabiyotlarda davlat suvereniteti bu davlatni ichki va tashqi siyosatini o'zi to'liq amalga oshirishidir deb aytib o'tilgan. Har bir davlat suvereniteti bu o'z hududiga, mol-mulkiga, suv-havosiga, ma'naviy-moddiy boyliklariga o'zi egalik qilishidir. Saydullayev esa suverenitetga ta'rif berar ekan "Davlat hokimiyatining xususiyati (atributi) sifatida suverenitet uning ustuvorligi, mustaqilligidan iborat. Ya'ni davlat suvereniteti-ma'lum bir hududda o'ily hokimiyatga egalik, davlatning ichki va tashqi siyosatdagi to'la mustaqilligidir".¹ Demak suverenitetga ega ekanligi bu har bir davlat ichki muammolarini o'zi hal qilishi, xohagan davlatlar bilan tenglikda tashqi aloqalar o'rnatishi nazarda tutiladi.

¹ Saydullayev Sh. Davlat va huquq nazariyasi /O'quv qo'llanma.-Toshkent: TDYUU, 2011, -170b

Suverenitet haqida gap ketar ekan baʼzi adabiyotlarda milliy suverenitet degan tushuncha ham mavjud. Bir millatning suvereniteti, uning asosiy huquqlari orqali amalga oshiriladigan millat suverenitetini anglatadi. Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida I bob davlat suvereniteti deb nomlanib “Oʻzbekiston –suveren demokratik respublika. Davlatning “Oʻzbekiston Respublikasi” va “Oʻzbekiston” degan nomlari bir maʼnoni anglatadi”deb kafolatlangan. Oʻzbekiston Respublikasining 342-sonli normativ-huquqiy hujjatlar toʻgʻrisidagi qonuni 7-moddasiga koʻra Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi va qonunlarining ustuvorligi soʻzsiz tan olinadi. Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi oily yuridik kuchga ega va Oʻzbekiston Respublikasining butun hududida qoʻllaniladi. Oʻzbekiston Respublikasi qonunlari va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar Oʻzbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi asosida va uni ijro etish uchun qabul qilinadi hamda uning normalari va prinsiplariga zid kelishi mumkin emas ekanligi belgilab berilgan. Mamlakatimizda davlat suverenitetini amalga oshirish choralari haqida asosiy qonunimizda qatʼiy belgilab berilgan. Shuningdek asosiy qonunimizda XVII bob Qoraqalpogʻiston Respublikasiga bagʻishlanadi. Yaʼni 70-moddaga koʻra suveren Qoraqalpogʻiston Respublikasi Oʻzbekiston Respublikasi tarkibiga kiradi. Qoraqalpogʻiston Respublikasining suvereniteti Oʻzbekiston Respublikasi tomonidan muhofaza etilishi belgilab qoʻyilgan. 74-moddaga koʻra esa Qoraqalpogʻiston Respublikasi Oʻzbekiston Respublikasi tarkibidan Qoraqalpogʻiston Respublikasi xalqining umumiy referendumida ajralib chiqish huquqiga egaligi qatʼiy qilib belgilab qoʻyilgan.

Davlat suvereniteti haqidagi gʻoya Jan Boden (16-asr., Frantsiya)ga tegishlidir. Uning fikricha, suverenitet davlatning eng muhim belgisi hisoblanadi, bunda abadiy, mutlaq, boʻlinmas oliy hokimiyat nazarda tutiladi. Suverenitet gʻoyasini T. Gobbs ham yoqlab chiqadi. Uning talqini quyidagicha: “Odamlarni qoʻrquvda ushlab, ular harakatini ezgulikka yoʻnaltirishga faqat barcha imtiyoz va kuchlarni bir odam yoki bir necha kishilik jamoa izmida jamlash orqaligina erishish mumkin. Agar koʻpchilik odamlarning birlashuvi (va boshqarilishi) shu

tariqa ro'y bersa, bu davlat deb ataladi. "Suverenitetning sohibi aynan davlatning o'zidir, uning zimmasiga tinchlik-osoyishtalik va xavfsizlikni ta'minlash yuklatiladi"²

Yer yuzida tinchlikni mustahkamlab va xavfsizlikni ta'minlab turuvchi, davlatlarning o'zaro hamkorligini rivojlantirish maqsadida tashkil etilgan xalqaro tashkilot – BMT ustavida ko'rsatilganidek u xalqaro tinchlik va xavfsizlikni saqlash, xalqlarning teng huquqli bo'lishi va o'z taqdirini o'zi belgilashi qoidasiga amal qilib, millatlar o'rtasida do'stlik munosabatlarini rivojlantirishni, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy muammolarni hal etishda xalqlar o'rtasida hamkorlik bo'lishni ta'minlashni turish kabi bir qancha qoidalar mavjud. 1933 yilda esa Urugvayning Montevideo shahrida o'tkazilgan anjumanda Montevideo konvensiyasi qabul qilindi. Ushbu konvensiyaga ko'ra davlat tushunchasiga to'rtta asosiy mezon orqali aniqlanib berilgan. Ya'ni "1. Doimiy aholini mavjudligi. 2. Ma'lum hududga ega ekanligi. 3. O'z hukumatining mavjudligi. 4. Boshqa davlatlar bilan tashqi aloqalarni amalga oshirish imkoniyati". Ushbu konvensiyada "davlat" va "mamlakat" tushunchalari va ular orasidagi farqlar keltirilib o'tilgan. Montevideo konvensiyasida belgilab berilgan mezonlar hozirgi kunda ham o'z ahamiyatini yuqotmagan bo'lib, Birlashgan Millatlar Tashkilotiga yangi a'zolar qabul qilishda ularning mavjudligi qat'iy hisobga olinishi, ushbu mezonlarga to'la javob beradigan 193ta mustaqil davlat mavjud bo'lib va ulardan 192tasi BMTga a'zo hamda Vatikan BMTda doimiy kuzatuvchi davlat maqomiga ega ekanligi belgilab quyilgan. Ammo shu bilan birgalikda, Montevideo konvensiyasining mezonlarigaa ma'lum darajada mos keladigan, dunyodaagi ba'zi mamlakatlar tomonidan mustaqil davlat sifatida tan olingn va BMTga a'z obo'lmagan 8ta siyosiy-geografik hududiy birliklar mavjud ekanligi aytib o'tilgan.

Mazkur katusdagi asosiy masala bo'lgan Kosovo mustaqilligi haqida to'xtaladigan bol'sak, Kosovo 2008 yil 17 fevralda o'z mustaqilligin e'lon qiladi. Lekin ushbu davlat o'z suverenitetini amalga oshirishda oldida bir qator

² Davlat va huquq nazariyasi: Darslik /X.T.Odilqoriyev, I.T.Tultaev Va boshqalar.: prof.X.T.Odilqoriyev taxriri ostida-Toshkent.: O'zbekiston Respublikasi IIB Akademiyasi,2009.-63b.

muammolar yuzaga keldi. Kosovo tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak 1974 yilda Yugoslaviya Konstitutsiyasi Kosovoga Serbiya tarkibidagi muxtoriyat maqomini berdi. 1991 yilda esa u o'zini mustaqilligini e'lon qildi, lekin uni faqat Albaniyagina tan oldi. Serbiya va Chernogoriya alohida davlatga aylangandan so'ng, Kosovo Serbiya konstitutsiyasiga muvofiq mamlakatning ajralmas bo'lagi bulib qoldi. Hozirgi kunga kelib BMTga a'zo 108 ta davlat Kosovoning mustaqilligini tan olgan. Kosovo ayni paytgacha ko'plab xalqaro tashkilotlar a'zosi. Davlatlar o'rtasida setsessiya huquqi mavjud bo'lib bu bitta davlat roziligi bilan chiqib ketish, yoki millatlarning o'z taqdirini o'zi belgilash huquqidir. Axmedshayevaning fikricha "Etnik kamchilik tomonidan tashqi siyosiy o'z taqdirini o'zi belgilash huquqi ma'lum bir davlatdan uning muayyan bir qismining chiqib ketishi- setsessiyani anglatadi. Aslida setsessiya umumiy qoidaga ko'ra, mazkur suveren davlatning rozilgisiz mumkin emas. Jumladan, federatsiya sub'ekti federatsiya rozilgisiz undan chiqib ketishi mumkin emas. Shu bois, davlat ichida etnik kamchilikning o'z taqdirini o'zi belgilashi varianti hozirgi zamonda ko'proq maqsadga muvofiq".³ Muammoni ikkinchi tomoniga qaraydigan bo'lsak Serbiya Kosovoning mustaqil bo'lib chiqib ketishiga rozi emas.

Dunyoda har qanday davlat, fuqarolar kabi ozod, erkin, xavfsiz, tinch-totuv yashash uchun harakat qilishadi. Har bir davlatning, unda yashayotgan tili, millati, dini, urf-odati, kelib chiqishidan qat'iy nazar har bir millatning, fuqaroning tinch, ozod va erkin yashashga haqqi bor. Shunday ekan Kosovo-Serbiya muammolarini ham tinchlikni ta'minlovchi xalqaro tashkilotlar hamkorlikda muammolarini ijobiy hal qilish choralarini ko'rsa maqsadga muvofiq bo'lar edi. Binobarin Birlashgan Millatlar Tashkiloti Ustavida ham xalqlarning teng huquqli bo'lishi, o'z taqdirini o'zi belgilashi qoidasi kiritilgan bo'lib, unda shu umumiy maqsadlarga erishishda millatlar harakatini uyg'unlashtirib turadigan markaz ekanligi belgilangan.

³Davlat va huquq rivojining hozirgi zamon tendensiyalari. Axmedshayeva M.A, O'quv qo'llanma, / Mas'ul muharrir: yu.f.d., prof. Z.M. Islomov. - Toshkent: TDYUU nashriyoti, 2016-260b.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

I. Normativ huquqiy hujjatlar

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, O'zbekiston Matbuot va axborot agentligining "O'zbekiston" Nashriyot-matbaa ijodiy uyi, Toshkent 2014 y.

2. O'zbekiston Respublikasining "Normativ-huquqiy hujjatlar to'g'risida"gi qonuni (yangi tahriri) O'zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari to'plami, 2012 yil 24 dekabr 342-son, 7-modda

3. Konstitutsiya Respubliki Kosovo, (Prishtina, 15 iyun 2008 g) Конституция, https://studopedia.ru/8_187218_konstitutsiya-respubliki-kosovo.html.

II. Maxsus adabiyotlar

1. Davlat va huquq rivojining hozirgi zamon tendensiyalari. Axmedshayeva M.A, O'quv qo'llanma, / Mas'ul muharrir: yu.f.d., prof. Z.M. Islomov. - Toshkent: TDYUU nashriyoti, 2016-260b.

2. R. Yusuvaliev, M. Axmedshaeva, M. Najimov va boshqalar. Davlat va huquq nazariyasi. Darslik / Mas'ul muharrir R. Yusuvalieva. - T.: JIDU, 2019. - 308b

3. Saydullayev Sh. Davlat va huquq nazariyasi / O'quv qo'llanma. - Toshkent: TDYUU, 2011, - 170b

4. Davlat va huquq nazariyasi: Darslik / X.T. Odilqoriyev, I.T. Tultayev va boshqalar; prof X.T. Одилқориев, И.Т. Тультеев ва бошқ.; проф. Х.Т. Одилқориев tahriri ostida. - Toshkent.: O'zbekiston Respublikasi IIB Akademiyasi, 2009. - 63b.

III. Foydalanilgan internet veb-saytlar

1. www.lex.uz
2. www.norma.uz
3. www.wiki2.org
4. www.ru.wikipedia.org